

The background of the entire page is a photograph of a stone wall. The wall is composed of large, rectangular, light-colored stone blocks with dark mortar joints. In the center of the wall, there is a rectangular window opening. The lighting is somewhat uneven, with the window area being brighter than the surrounding wall.

NARRATIO

drs. Sieth Delhaas

VOORTGESTUWD IN DE TIJD

De intenties van
Catharina J.M. Halkes

(*1920)

VOORTGESTUWD IN DE TIJD

drs. Sieth Delhaas

VOORTGESTUWD IN DE TIJD

De intenties van Catharina J.M. Halkes

*(*1920)*

NARRATIO

Deze uitgave is tot stand gekomen in samenwerking met het
publicatiefonds van de Vereniging voor Theologie en
Maatschappij

Drs. Sieth Delhaas

Drs. Sieth Delhaas (geb. 1936) volgde een opleiding journalistiek (1970) en theologie (19682) en studeerde Algemene Cultuurwetenschappen aan de Open Universiteit Nederland (2004). Vanaf 1970 werkte zij als freelance journaliste voor diverse kranten en tijdschriften. Daarnaast gaf zij vanaf 1979 lezingen, cursussen en studiedagen op het gebied van emancipatie, feministische theologie, kerk- en cultuurgeschiedenis.

Vanaf 1982 verschenen er binnen deze gebieden 15 boeken/boekjes van haar hand. Zoals *Blikopener* (1982), *Katharina von Bora, een protestantse non* (1983, 1989), *Geen andere handen* (1992), *Tsougustin in Minsk* (1993), *7 portretten van domina's* (1997), *Vrouwen van dagen* (1999, 2^e dr.).

Zij is docent feministische theologie en vrouwen/kerkgeschiedenis aan de opleiding Theologische Vorming Gemeenteleden te 's Hertogenbosch.

Zij kreeg de essayprijs 2004 van de faculteit Cultuurwetenschappen en het tijdschrift LOCS van de Open Universiteit Nederland.

Gerrie Huiberts is eindredactrice van deze serie boekjes over theologen en theologes.

Foto **Gerlo Beernink**

ISBN 90 5263 326 6

©2005 uitgeverij NARRATIO, Postbus 1006, 4200 CA Gorinchem
tel. 0183 62 81 88 fax 084 739 29 45 email: lvdherik@narratio.nl
Actuele informatie is te vinden op www.narratio.nl

Niets uit deze uitgave mag verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm, Internet of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Ook te bestellen via de Internetboekhandel www.kerkboek.nl, deze is in België ook bereikbaar via www.liprobo.be

INHOUD

Ter Inleiding	7
I. Lekenbeweging	11
II. Man-vrouw-verhoudingen	28
III. Het begon met Mirjam	47
IV. De schepping opnieuw gedacht	75
Noten	92

TER INLEIDING

Catharina Halkes was 45 jaar toen ze met een universitaire studie theologie begon. Dat is vijfentwintig jaar later dan de gemiddelde student. Toch wordt zij gerekend tot de spraakmakende theologen van de twintigste eeuw. Lang niet iedereen zal dit spraakmakende als positief uitleggen. Toch heeft zij tijdens haar lange leven en korte loopbaan als officieel theoloog vele harten geraakt en mensen geïnspireerd om de hoop op een humane theologie niet op te geven.

De meeste mensen die Catharina Halkes kennen, brengen haar in relatie tot feministische theologie. Deze kwam in Nederland op in het midden van de zeventiger jaren. Zij werd daarvan een van de belangrijke gangmakers.

Toch laat ik haar theologie, waarom het in dit boekje gaat, twintig jaar eerder beginnen, namelijk in 1955. Dan wordt Halkes gevraagd voorzitter te worden van het Katholiek Vrouwen Gilde, afdeling Breda. Aan de beslissing om daarop in te gaan, ging een belangrijke keuze vooraf. Op grond van haar studie Nederlandse taal- en letterkunde en Engels MO-A zou het aannemelijk zijn geweest dat ze het onderwijs was ingegaan. Ze kreeg een kans om docente te worden aan het gymnasium in haar woonplaats. Staande voor die beslissing ontdekte ze dat ze toch 'meer geestelijk en maatschappelijk was georiënteerd. In het (vrijwilligers)werk voor het KVG dacht zij daarmee meer te kunnen betekenen dan in het onderwijs.

Waarom laat ik haar theologie zoveel vroeger beginnen? Halkes kreeg met haar eerste boek over feministische theologie *Met Mirjam* is het begonnen bij grote groepen vrouwen grote bekendheid. De meesten weten echter weinig af van haar voorgeschiedenis. Toen ik aan mijn onderzoek naar haar theologie begon, wilde ik dus eerst haar voorgeschiedenis bestuderen. Niet zozeer wát ze had gedaan, want haar loopbaan is bekend. Ik wilde weten hòe ze zich in haar, laat ik zeggen, persoonlijk geloof ontwikkeld had. Hoe en waarom ze geworden is zoals lezeressen, toehoorders, belangstellenden haar uit haar woorden hebben leren kennen

Toen ik in haar archief de mappen met lezingen, artikelen, interviews en notities begon te lezen, wist ik al snel dat ik mijn studie niet kon schrijven zonder deze mappen doorgespit te hebben. Ik kende haar boeken, maar ontdekte dat wat daarin was opgeschreven het resultaat was van een jarenlang wordingsproces. Ik wilde ontdekken hoe die wording zich had afgespeeld. Op welke momenten, door welke overwegingen, inzichten, gebeurtenissen er veranderingen in haar theologie, het denken van de mens over God, zoals ze theologie noemt, plaatsvonden. Vanaf het eerste moment van haar voorzitterschap van het KVG zet ze een richting in die ze met de vrouwen van het Gilde uit wil: ze 'begon alle nieuwe en onderhuidse bewegingen van die tijd aan de orde te stellen'. Deze manier van werken heeft ze in andere circuits en werkomstandigheden tot het einde van haar loopbaan volgehouden. Het is ook herkenbaar in het werk dat ze na haar emiraat publiceert: haar theologie is gericht op de mens en de context waarin zij/hij op dat moment leeft en: met het oog op de toekomst. Het is haar reageren op de vragen die van de tijd, haar positie kiezen als leek in een kerk die vrouwen minder waardeert dan mannen, haar optimistische blik op de toekomst, haar 'vanzelfsprekende' geloof dat geen worsteling behoeft met een God waaraan te twijfelen valt. Haar vraag was/is meer: wat heb ik als mens, als vrouw in deze wereld te doen. Ze wilde dat leken en daarvan vooral vrouwen ook hun taken gingen zien in de kerk en in de wereld. En zo ontdekte ze stap voor stap, zich stotend aan veel tegenstand, dat samenlevingen en kerken in het algemeen bijzonder weinig geïnteresseerd zijn in de positie, dus ook in het bestaan van vrouwen. Ik wilde het wordingsproces van Halkes' theologie in deze studie voor de lezer zo weinig mogelijk onderbreken. Ik heb dit geprobeerd door naast de door mij gekozen citaten vooral geparafraseerde teksten van Halkes zelf te gebruiken. Ik heb ook geprobeerd daaraan zo min mogelijk commentaar van mezelf toe te voegen. Op deze manier hoop ik de weg te kunnen laten zien hoe Halkes' theologiseren, haar nadenken over de relatie tussen God en mens, zich ontwikkelde. Hoe de intenties in het leven van een

'onbevangen meisje met weinig zelfvertrouwen, via tegenwerking, verzet, strijd, aarding en voor een sterk geloof en vertrouwen, zich ontwikkelen tot een stem die en eigen kader schept voor het geloof van vrouwen in een patriarchale cultuur en dito kerken.

Sieth Delhaas
Vught, mei 2005

I. LEKENBEWEGING

Inleiding

In 1964 schreef Catharina Halkes haar eerste boek met de titel *Storm na de stilte*. Daarin legt ze alles neer wat er vanaf 1955 aan ervaringen en gedachten door haar heen is gegaan; wat ze in lezingen formuleerde, wat ze zich toe-eigende in studies, tijdens gesprekken en overleg, en had opgeschreven in artikelen en commentaren. In 1955, op het moment dat ze kon kiezen voor een loopbaan bij het stedelijk gymnasium in Breda, werd haar duidelijk dat ze toch meer geestelijk en maatschappelijk georiënteerd was. In die richting wilde ze zich inzetten. De basis van zowel deze keuze als van alle gedachten en ideeën die ze vanaf dat moment ontwikkelde, is te vinden in de jaren daarvoor, die van haar jeugd en van haar leven als jonge vrouw.

Jeugd

Catharina Halkes werd in 1920 geboren in het overwegend protestantse provinciestedje Vlaardingen. Met het sterven van haar vader toen ze tien jaar was 'viel de deur naar de buitenwereld voor haar toe'. Hij was naast zijn werk als procuratiehouder bij een kleine rederij onder andere kerkmeester, dirigent van het kerkkoor en lid van de Vincentiusvereniging. 'Daarom was ik zo trots op hem.' Na zijn dood moest haar oudere zusje Jeanne het gymnasium opgeven om haar moeder in de huishouding te helpen. Niet alleen omdat haar moeder een zwakke gezondheid had, maar ook voor de verzorging van de oudste van de drie zusjes, die een spierziekte had. Zij stierf kort voor de Tweede Wereldoorlog. Catharina was zich er sterk van bewust dat zij kon doorleren dankzij de taken die haar vijf jaar oudere zusje op zich nam. Eigenlijk wilde Catharina studeren, maar de financiële situatie thuis en de oorlog maakten haar bijdrage aan het gezinsinkomen noodzakelijk. Na de middelbare school en een secretaresseopleiding deed ze administratief werk.

Daarna volgde ze de opleiding Engels M.O.-A en gaf conversatielessen.

Het onbevungen meisje met weinig zelfvertrouwen, zoals ze zichzelf later karakteriseert, veranderde in een zelfstandige jonge vrouw door haar goede schoolprestaties en het klimaat op het meisjeslyceum. Als voordeel van het meisjeslyceum noemt ze dat daar nooit iemand zei: 'dat kan of mag je niet doen want je bent een meisje.' Dit kwam van pas toen ze als 22-jarige enkele jaren aandeelhoudersvergaderingen bezocht van het bedrijf waarin het familievermogen was belegd. Dit dreigde verloren te gaan nadat haar vader was overleden. Ze kreeg gedaan dat een deel daarvan toch nog aan de familie werd uitbetaald.

Ruim een halfjaar na het einde van de oorlog overleed ook haar moeder. Halkes herinnert zich haar ijzeren uithoudingsvermogen, haar rotsvastе godsvertrouwen en de rustige kracht waarin dat wortelde; waaruit ze ook leefde tijdens de moeilijke jaren die volgden na het overlijden van haar man en haar dochter.²

Begin 1946 verkochten Catharina en haar zusje het ouderlijk huis en vestigden zich in Leiden. Daar was Catharina in juni 1945 met de studie Nederlandse taal- en letterkunde begonnen, met als bijvak de geschiedenis van de middeleeuwse filosofie en mystiek. Haar hart ging uit naar theologie. Maar het zou tot 1964 duren voordat katholieke leken aan een rooms-katholieke universiteit theologie mochten studeren.

Nieuwe impulsen

Al voor haar studententijd was ze betrokken bij de Katholieke Actie (KA), een wereldwijde lekenbeweging. Ook had ze contacten met de Graalbeweging. In Leiden maakte ze deel uit van een lichtung studenten waarvan er velen ouder waren dan gebruikelijk. Dit was een direct gevolg van een maatregel van de Duitse bezetter die de universiteiten gedurende enkele jaren sloot. Van de R.K.-meisjesstudentenvereniging Oase was ze enkele jaren presidente. In Leiden raakte ze betrokken

bij de discussie binnen de oecumenische studentenbeweging rondom de Civitasgedachte. Daarin wilde men niet meer de verschillen tussen katholieke en protestantse beginselen benadrukken. Integendeel, men wilde de verschillen juist overbruggen. Deze gedachte stond haaks op de KA, die juist de geest in het katholieke leven wilde vernieuwen om onder andere 'de katholieke te weerhouden van voorbarige oecumenische strevingen en een te ver gaande tolerantie'. In het jaar dat ze haar doctoraal deed, trouwde ze met Theo Govaart en verhuisde in 1952 naar Breda. Tussen 1951 en 1957 werden een dochter en twee zoons geboren. Intussen was ze op het gebied van de lekenbeweging actief in Breda en Vlaanderen. Toen het bestuur van het plaatselijke KVG haar in 1954 vroeg voorzitter te worden, zag ze daar de uitdaging om haar maatschappelijke en geestelijke oriëntatie verder te ontwikkelen.

NOTEN

Hoofdstuk 1

¹ De gegevens in deze studie betreffende de levensloop van Catharina Halkes zijn op 8 juni 2005 door haarzelf geautoriseerd. Niet bij elk citaat is een noot gegeven. Dit heeft twee redenen: 1. Het archief van Catharina Halkes is nog ongeordend, wel in mappen per kalenderjaar bijeengebracht. De citaten zonder noot zijn in stukken van het jaar waar het over gaat terug te vinden. In de loop van mijn onderzoek zijn deze mappen overgebracht naar het Katholiek Documentatiecentrum te Nijmegen. Daar zullen haar stukken gearchiveerd worden in de volgorde waarin zij zelf dit heeft gedaan. 2. In verband met de omvang van deze studie was het niet mogelijk alle citaten, een kenmerk voor deze serie, van een noot te voorzien

2. Catharina Halkes, 'Geen breuk tussen toen en nu' in: Huub Oosterhuis (red.) *De godsdienst van mijn jeugd* (Baarn 1990) 128-135, 128.

